

ALMANYA'DA MASAL: AD, KAVRAM VE ÖNEMLİ ÇALIŞMALAR*

MAX LÜTHI

Çev.: Serengül SÖNMEZ

Almanca *marchen* ve *marlein* sözcükleri "haber, rivayet, anlatı, söylenti" anlamı mar kökünden türemiş olup, kısa anlatı anlamına gelmektedir. Öncele-ri anlam kaymasına uğrayarak hayali, asılsız ve uydurma hikâyeler anlamına gelmiş, bunun dışındaki anlamları üzerinde durulmamıştır. (Bu sözcüklerin yalan ve anlamsız sözler anlamında kullanıldığını 13. ve 16. yy arasındaki Fransız kaynakları ispatlar).

Bu tanımlara karşı görüşler 18. yy'da *Binbir Gece Masalları* tanınınca ortaya çıkar. Herder ve diğer araştırmacılar, masalın "halk yaratıcılığı" için önemli bir kaynak olduğunu keşfederler. Grimm Kardeşler'in ve Bechstein'in derlemeleri, Alman Romantikleri'nin şiirleri ve Andersen Masalları'nın yaygınlığı 19. yy'da bu konunun çözümlenmesini sağlar. Bugün "Halk masalı" ve "sanatçı masalı" terimleri, tartışmaya gerek kalmayan kesin anlatım türlerini ifade eder. Bu kavram için önceleri yukarı Almanca'da *marli* (İsviçre Dili'nde *marli*, İsveççe'de *marle*) sözcüğü kullanılmış ancak daha sonra Orta Almanca'daki *marchen* sözcüğü edebi dile kazandırılmıştır. Ancak sözcük, olumlu ya da olumsuz örnekleme yoluyla birbirinden, çok farklı şeyler ifade edebilir: Tüm dünyada bir güzelliği anlatmak için "Binbir Gece Masalları kadar güzel" denilirken, yalan söyleyen bir kişiye "bana masal anlatma" denmektedir.

Almanca *marchen* sözcüğü farklı bir anlatım yapısına sahip olduğu için, başka dillerde de ya masal sözcüğü yerine

(ing. tale, Fr. conte, Ital. conto, Holl. sprookje), ya başka anlatım türlerinin adı olarak (ing. Folk tale, legend, Fr. légende, Ital. fiaba, favola vb.) ya da masal türlerinden sadece birinin adı olarak (ing. fairy tale, nursery tale, household-tale, Frs. conte de fées) kullanılmıştır. Alman olmayan araştırmacılar da kendi masalları için Almanca *marchen* sözcüğünü kullanmışlardır.

Marchen sözcüğü ve diğer dillerdeki karşılıkları için şu kaynaklara bakılabilir: Bolte-Polivka IV s. 1-4 Thompson s. 7-9 Grimm, *Deutsches Wörterbuch* (Almanca sözlük) VI 1885 s. 1615, Obenaus s.42, Paul Delarue, *Le conte populaire français* (Paris 1957) s. 19 Julius Schwietering, *Singen und Sagen* (Şarkı ve Destan) (Göttingen 1908), s. 49-55

Sanatçı masalları için: Tismar s. 1 vd.

Edebi dilden etkilenmeyen konuşma dilinde, masal kavramı için farklı sözcükler kullanılmaktadır. Kuzey Almanya'da *löögschen*, *leuschen* (Bu sözcükler fıkra için de kullanılmaktadır. bkz. Frits Reuters *Laushen und Rimels*), tüm Almanya'da *vertelsel*, Orta Almanya'da *verzalche*, *verspekten*, *stickerche*, (Bolte-Polivka s.3) Egerland'da *ratsel*, *lothingrische*, *gesichte ratsel*, "Angelika Markelbach-Pink, *Lothingher Erzählen I* (Lotring Anlatıları) 1936, s. 37) İsveç Dili'nde *zelleni*, *marli*, (Melchior Sooder, *Zelleni us dem Hoslital*, Basel 1943, s. 15) Münster'de *zauberarchen* ve *schwank* isimlerinin yanında *vertelselken*, *verteelstükxen* sözcükleri de kul-

lanılmaktadır. Diğer bölgelerde kullanılan isimler, Gotfried Hessen'in Marchen und Schwänke (Masal ve Fıkra) 1954 adlı eserinde bulunmaktadır.

Almanca marchen sözcüğü, geniş anlamlar kazanabilen bir sözcüktür. Konuşma dilinden çıkarılan bir çok kavram (Olağanüstülük, debdebe, yalan...) bu sözcük içinde yer alabilir. Halk masalı araştırmaları sonucunda bu gerçeğe dikkat edilerek asıl masal ve büyü masalı gibi iki ana tür oluşturulmuştur. Büyü ya da keramet masallarının çekirdeğini ve epizotlarını kullanan Anti Aarne'nin çalışması ve diğer çalışmalardan sonra ortaya bir tip katalogu çıkarılmıştır. Kurt Ranke, Paul Delaure gibi araştırmacıların eserlerinin zirve eser sayılması ve bu eserlerden sonra bir çok araştırmacının keramet masalı, büyü masalı gibi terimler kullanması tesadüfi değildir.

Masal kavramı, büyü, keramet ve olağanüstülük gibi özellikleri de bünyesinde toplanmıştır. Araştırmalar sonunda el kitaplarında masal şöyle tanımlanır: "Masal kavramı altında biz Herder ve Grimm Kardeşler'den sonra edebi, fantastik, planlı, büyüçlükten farklı, gerçek hayatla örtüşmesi şart olmayan, yüksek halk kitleleri ile sıradan halk kitlelerinin bir arada dinlediği, sevdiği ve her ikisinin de inanılmaz bulduğu hikâyeleri anlamaktayız." (Bolte Polivka s. 4).

"Masal toplumsal motifler ile gelişmiş bir aksiyonu olağanüstülük motiflerini bir araya getirmiş bir anlatım sanatı formudur." (Wesselski) Bazı araştırmacılar masalın içerik ve şekil ölçütlerinin de tanımını yapmışlardır. (Mackensen s. 305, Röhrich s. 12)

Daha sonraki masal tanımları araştırmalarına göre masal tanımları: "Masal içinde zorluklar olan, ancak sonunda kahramanların mutluluğu yakaladıkları bir sevgi ifadesidir." (Walter A. Berendsohn, Grundformen Volkstümlicher Erzählkunst in den Kinder und Ha-

usmarchen Brüder Grimm (Grimm Kardeşlerin Çocuk ve Ev Masallarında Halk Anlatım Sanatının Ana Şekilleri) 1921 [1968]). "Masal ikel bir romandır." (Lutz Mackensen, Desingende Knochen, (Şarkı söyleyen Kemik) FFC 49, Helsinki 1923 s.3), "Dünyayı ve öteki dünyayı bir arada bulunduran bir, iki dünya anlatısıdır." (Spiess ve E. Mudrak, Deutsche Marchen Deutsche Welt, (Alman Dünyası Masallar 1939 s.7) "Masal adı ile insan olağanüstü bir dünyada yaşananları, olağanüstü varlıklarla anlatan bir anlatım türünü hatırlamaktadır." (Peuckert s. 10), "Masal tüm dünyayı ilgilendiren maceraları anlatan bir olay anlatımına sahip bir anlatım türüdür." (Lüthi s. 77) "Masal, içinde epik unsurlar bulunduran, farklı içeriği nedeniyle büyüçü, macera ve günlük masal olarak sınıflandırabileceğimiz bir anlatım türüdür." (Erna V. Pomeranceva, Jahrbuch für die Russische Volksgedichtung 1960. (Rus Halk Şiiri Yılı) s. 444)

İlerleyen dönemlerde farklı halk anlatımları da masal (marchen) başlığı altında toplanmıştır: Hikâye-masal (Örn. Kurnaz çiftçinin kızı T. 875-KHM 94; legend karakterli masal (Örn. Şarkı söyleyen kemik T. 870-KHM 28); yalancı masalı (Örn. Tembeller evi T. 1930-KHM 158, 159). Ayrıca bu anlatımlar içine mit, destan ve fabllar da girmektedir.

Halk masalı kavramı içine, uzun süre sözlü gelenekte yaşayıp, sonradan bir yazar ya da bir sanatçı tarafından kullanılan kavramlar da dahil olmuştur.

Sanatçı masalı kavramı ayrıcalıklı bir kavram değildir, bu sözcük yüksek sınıfın yarattığı ve aynı zamanda içinde, çiçeklerin, hayvanların konuşması, eşyaların uçması, hareket etmesi gibi fantastik öğelerin bulunduğu bir anlatım türünün adıdır. Bir sanatçı masalın yaratıcısı, tıpkı macera romanı ve film senaryolarında halk masalından yararlandığı gibi, halk masalı düzeninin geniş ya da dar bir bölümünü, özellikle fan-

tastik öğlerini, olağanüstü unsurları ve gerçekliğini kendi masalına aktarabilir. (Bausinger) Bugünkü dilde masal adı fonksiyonları bakımından yaşamaya devam eden bir kavramın adıdır. "Masal kendine has şekli, içindeki küçük bir güçlü gerçeklik payı ile, diğer anlatım türleriyle birlikte macera edebiyatının bir parçasıdır." (Volkskunde (Halkbilimi) 1971, 1979, s. 287).

Sanatçı masalı için Timsar'ın verdiği kaynakçaya bakmak gerekir. Richard Benz, Marchendichtung der Romantiker (Romantiklerin Masal Şiirleri) 1908 [1926]. Gorthier Louis Fink, Naissance et apogée du conte merveilleux en Allemagne 1740-1800, Paris 1966, Friedmar Apel, Die Zauberarten der Phantasia zur Theorie und Geschichte des Kunstmärchen, (Sanatçı Masalının Tarihi ve Teorisi)

ÖNEMLİ ÇALIŞMALAR BAŞVURU KİTAPLARI

Johannes Bolts ve Georg Polivka, Anmerkungen zu den Kinder und Hausmärchen der Brüder Grimm I. II. III, 1914, 1915, 1918 [1968]

(Grimm Kardeşler'in Çocuk ve Ev Masalları Üzerine Notlar)

Waldemar Lingman, Die Schwedische Volksmärchen Herkunft und Geschichte, 1961

(İsviçre Masallarının Menşei ve Tarihi)

Samuel Singer, Schweizer Märchen. Anfangs eines Kommentars zu der veröffentlichten schweizer Märchenliteratur, Bern 1903-1908 (2 Cilt) [1971]

(Yayımlanmış İsviçre Masallarının Açıklanmasına Giriş)

Antti Aarne ve Stith Thompson, The Types of the Folktale, Helsinki 1961

(Masal Tipleri)

Stith Thompson, Motif-Index of Folk-Literature. A Classification of Narrative Elements in Folktales, Ballads, Myths, Fab-

les, Mediæval Romances, Example, Fables, Jest Books and Local Legends, (6 cilt) Copenhagen 1955-1958

(Halk Edebiyatı Motif İndeksi)

Enzyklopädie des Märchens, hz. Kurt Ranke, H. Bausinger, W. Brückner, M. Lüthi, L. Röhrich, R. Schanda 1977-1979

(Masal Ansiklopedisi)

Handwörterbuch des Deutschen Märchens, Lutz Mackensen, 1980

(Alman Masalları sözlüğü)

International Dictionary of Regional European Ethnology and Folklore, hz. Laurits Bodker, Copenhagen 1965 (Avrupa Folklor ve Etnoloji Sözlüğü)

Ethnopoetica, hz. Heda Jason, Jerusalem 1975

(Halk Şiiri)

Standart Sictionary of Folklore, Mythology and Legend, hz. Maria Leach, (2 Cilt) Nw York 1949-1950

(Folklor, Mitoloji ve Efsane Sözlüğü)

Handwörterbuch des Deutschen Aberglaubens, hz. Hans Bachtold-Staubli, (10 Cilt) 1927-1942

(Alman Halk İnançları Sözlüğü)

Handwörterbuch der Sage, hz. Will-Erich Peuchert, 1961-1968

(Destan sözlüğü)

KİTAPLAR

Stith Thompson, The Folktale, New York 1946, Berkaley 1977

(Masal)

Friedrich von der Leyen, Das Märchen ein Versuch, 1909 [1958]

(Bir masal araştırması)

Gédéon Huet, Les contes populaires, Paris 1923

Roger Pinon, Le Conte merveilleux comme objet d'Études Littéraires 1955

Antti Aarne, Leitfaden der vergleichenden Märchenforschung, 1913

(Karşılaştırmalı Masal Araştırmaları El Kitabı)

Will-Erich Peuckert, Deutsches Volkstum in Märchen und Sage Schwarz und Ratzel, 1936

(Alman Masal, Destan ve hikayelerinde Milliyet)

Max Lüthi, Das Europäische Volksmärchen Form und Wesen 1947

(Avrupa Halk Masallarının Şekli ve Özellikleri)

Max Lüthi, Es war einmal, 1962 (1977)

(Bir Varlık)

Max Lüthi, So leben sie noch heute, 1969 [1976]

(Bugün Böyle Yaşıyorlar)

Max Lüthi, Das Volksmärchen als Dichtung Ästhetik und Anthropologie 1975

(Estetik Şiir Olarak Masal ve Antropoloji)

Lutz Röhrich, Märchen und Wirklichkeit, 1956 [1974]

(Masal ve gerçeklik)

Karl Justus Obenaus, Das Märchen Dichtung und Deutung, 1959

(Şiirsel Masal Anlatımı)

Jan de Vries, Betrachtungen zum Märchen, besonders in seinem Verhältnis zu Heldensage und Mythos, 1954

(Masalların Kahramanlık Destanları ve Mitte Olan İlişkisinin Araştırılması)

Albert Wesselski, Versuch einer Theorie des Märchens, 1931 [1974]

(Masal Teorileri Üzerine bir Araştırma)

Karl Spiess, Das deutsche Volksmärchen, 1917 [1924]

(Alman Halk Masalları)

Hedwig von Belt, Symbolik des Märchens, 1952-1956/57

(Masal Sembolleri)

Vladimir Jakovlevic Propp, Morphologie des Märchens, 1972

(Masal Morfolojisi)

Heda Jason, Ethnopoetry Form, Content, Function, Bonn 1977

(Halk Şiiri Şekli, İçerik ve Fonksiyon)

Jens Tizmar, Kunstmärchen, 1977

(Sanatçı Masah)

MAKALELER

Kurt Wagner, "Märchen", Reallegion der Deutschen Literaturwissenschaft II, 1960, s. 262-271

(Masal)

Kurt Ranke, "Betrachtung zum Wesen und zur Funktion des Märchens", Studium Generale 11, 1958, s. 647-664

(Masalın özellikleri ve fonksiyonları üzerine bir Araştırma)

Will-Erich Peuckert, "Märchen", Einfache Formen, 1929/30

(Masal)

Max Lüthi, "Das Märchen als Dichtung und als Aussage", Der Deutschunterricht, 6, 1956, s. 5-17

("Masallarda Yer Alan Şiirsel Anlatımlar")

Max Lüthi, "Aspekte des Volksmärchens und der Volkssage" Germanisch-Romanische Monatschrift, XL VII, 1966, s. 337-350

(Halk Masah ve Halk Destanının Görünüşü)

Marie-Louise Tenéze, "Du conte merveilleux comme genre", Approches de nos traditions orales, 1970, 11-65

Elisabeth Heimpel, "Gedanken über das Märchen", Sammlung, 4, 1949, 718-733

(Masal Üzerine Düşünceler)

Carl Wilhelm, vom Sydow, "Märchenforschung und Philologie", Universitas, 3, 1948, 1047-1058

(Masal Araştırmaları ve Filoloji)

Lutz Mackensen, "Das Deutsche Volksmärchen", Volkskunde, II, 1938, 305-318

(Alman Halk Masalları)

Robert Petsch, "Wesen und innere Form des Volksmärchens", Niederdeutsche Zeitschrift für Volkskunde, 15, 1937, 1-25

(Halk Masallarının Şekli Özellikleri)

Dipnotlar:

- * Bu yazı Max LÜTHI'nin "Märchen" (Stuttgart 1979) adlı eserinin "Ad ve Kavram" adlı Birinci bölümünü ve çalışmasının başında verdiği "Önemli çalışmalar"ı içine almaktadır.